

csak konok érzéketlenséget, az érzések mély perversióját; mint a hogy egy hysterikus elszenvadni képe s a szúrást egészen fájdalom nélkül. úgy ezek az elvetemült bűnösök is, kik nevetségesen csekély előnyért kockáztatják életöket, nem törődnek bűneik következményeivel, saját sorsuk épp oly kevésé aggasztja, mint áldozataik sorsa. Az élet, még saját életük is, keveset nyom előttük, s az erkölcsi érzék ugyanazon hiánya, mely képtelenné teszi őket becsületes kenyérkeresetre, a kivégzés borzalmasságának érzetét is kiirtja belőlük.

* * *

A „*Nouvelle Revue*“ ez évi július elseji számában figyelemreméltó tanulmányt találunk *Charles De Müry* gróf tollából a „Politika lélektanáról“ („*Esquisse de psychologie politique.*“) A tárgy valóban érdemes a kifejtésre, mert a gyakorlati politika tárgya az ember, embertársához való viszonyában, tehát az emberi természet közös elemei, gyarlóságai és erényei, érdekei és vágyai döntően hatnak be a gyakorlati cselekvés rugójára. Itt természetesen a politikát nem tudományos értelemben kell értenünk, hanem mint a közügyek vezetésének tényleges módját. De nyilhatik-e épp azért az emberi lélek tanulmányozására hálásabb tér, mint az a roppant mező, melyen annyi ember, annyi elmélet áll harczban, melyen az incidensek oly gyorsan váltják fel egymást, s a jó és rossz szándok annyi alkalmat talál érvényesülésére. A politikai harcztéren valóban oly nagy érdekek vannak lekötvé, tárgyaikban, eredetükben annyira változók, hogy nem is lephet meg, ha azok a lélekre igen bonyolult fluctuációk bélyegét nyomják.

Szabad és demokratikus társadalomban az események rohamosabbak levén s a politikával foglalkozók is számosabbak, mint egy absolut fejedelem által kormányzott vagy aristokratikus államban, nagyon természetesen a jellemeknek is nagyobb sokfélesége, több nagy eszme és több közönséges cselszövény köti le figyelmünket. Nem szorul semmi bizonyításra, hogy a közeleti szereplés leghathatósabb rugói minden időben a nagy-ravágyás és személyes érdek voltak, csupán az utak mások, melyeken át különböző időkben célját érhetni reméli, a szerint a mint a nép vagy egyesek souverainitása az, a melynek bizalma megnyeréséről van szó.

Nagyobb része *Charles de Müry* tanulmányának a politikai jellemek és helyzetek sokszor kegyetlen de mindig találó analysisét adja, s a kép, melyet így rajzol, meglehetősen sötét és vigasztalan. Az erkölcsi fejlődés törvényei, az ethikai világfejlődés gondolata egészen háttérbe szorulnak a személyes és mindennapi érdekek ezen harczában. Több szellemmel, mint mélységgel árnyékolja a politikai carriére körvonalait, például a választások esélyeit, néhol egészen szórászhasonlatos és fölösleges casuistikába csapva át.

Sikerülten ostromoz bizonyos politikai előítéleteket is, melyek a pártszempontok egyoldalúságaiból veszik eredetüket. Ilyen a politikai pártállás-változtatások iránti indokolatlan idegenkedés. Az elhagyottak ezt nem tudják megbocsátani, a régi coenaculumok bizalmatlanok és nem látnak ily lépésben egyebet, mint a sikeres előbbremenetel eszközét. Pedig ez a szempont éppen nem jogosult a szabad véleményeken alapuló kormányrendszerekben. Vajjon — kérdi Müry — a parlamenti vita és a sajtó eszmeeszeréje célja nem-e éppen az, hogy meggyőzze és megtértítse az ellenfeleket? Máskülönbén a sajtó és szólásszabadság nem volna egyéb a hiszékenyek számára felállított törnél, meddő szóharcz, mely nyomtalanul tűnne el és érintetlenül hagyná az ellenkező meggyőződéseket. Ha üldözzük azokat, kik a parlamenti intézmények célja és szelleme szerint meg hagyják győzni magokat mások okoskodásaitól, akkor mirevalók az újságok és a szószékek agitálásai? Ostracismust gyakorolni a neophytákkal szemben azon ürügy alatt, hogy megtérésük nem őszinte, annyi, mint beismerni, hogy a szónok és publicista csak mesteremberek, kik azonban tulajdonképen senkire sem képesek hatni.

Egyformán elítélendő az a politikai iskola, mely semmit sem hall, semmit sem lát, semmit sem tanul, csak puritánságával takarja szellemi törpeségét és az, mely kényelmes módon lebeg az összes pártok közt, nem mintha egyiket otthagyná a másikért, hanem mert szürke semlegessége mindegyikhez egyformán simul. Az amolyan szabásu politikus komoly, kimért, ünneplés magatartása csak por azok szemében, kiknek hiányos emberismerete nagy jellemet sejt konok hozzáférhetlenségében, viszont ezeknek meggyőződés és programm nélkül való határozatlansága minden combinatióban lehetségessé teszi embe-
rüket. Valóságos mozaik-szerű lények ezek, az összes politikai

pártok és csoportok töredékeiből összerakva és sajátzerű ragacs-
 csal összetartva. Minden különböző vélemény talál bennök valami
 önmagának megfelelőt s ők boldogok ebben az eclecticismu-
 sokban. Kedvesek, udvariasak, mindenkire alkalmazkodók, a nél-
 kül, hogy bárkit kompromittálnának, kitűnően beválnak abban,
 hogy mások betört üvegeit összeragaszszák, s elrejtsek utána a
 repedéseket. Az ilyenek alapján minden rendszerrel szemben
 indifferensek lévén, éppen azért szögletességük sincsen. Ha oly-
 kor „lavirozni“ kell, a mi zavaros időkben sokszor megtörténik,
 akkor az ilyen szabású politikusok egyenesen szükségessé
 válnak; velük ki lehet kerülni azokat az éles szirtfokokat, melyekre
 nyersebb politikus menthetetlenül beleütnének. Egyszerű, világos
 helyzetekben talán ő maga gyanus és képességei nélkülözhetők
 volnának, a mikor egy darabból faragott emberekre van szük-
 ség, de a bonyolult válság óráiban övék a jövő. Hajójukat
 nem kormányozzák a révbe, de a hullámok csapásait elkerülni
 egyedül ők alkalmasok.

Mint látni való, *Charles de Müry* meglehetősen hű tük-
 röt tár a jelenkor politikai kapacitásai elé. Sorai szinte meg-
 elevenednek s a pártélet chablonai pszichológiai tartalmuk szerint
 sorakoznak fejtegetései alatt. Mindenesetre jogosult és nagyon
 realistikus módja a politikai küzdelmek története felfogásának,
 mely már annyi elmét foglalkoztatott. Plato és Aristoteles úgy
 tekintették azt, mint az emberi cselekvés legszebb terét, ellen-
 ben Aristophanes kérelhetlen iróniáját szegezte ellene. Ciceró
 egyként kimutatta a polgári élet körében eszközölt üdvös javítá-
 sáit és felforgatásait; Thucydides bölcs pártatlansággal vizsgálta
 bölcs alkotásait és féktelen romlásait, Titus Livius hatalmas
 szellemét, Tacitus bűneit és gyarlóságait vázolta elénk. Machia-
 velli hideg cselszövényeit, La Rochefoucauld és La Bruyère üres
 hiábavalóságait tárta fel; Bossuet fenséges harmoniát, Vico az
 emberi szellem örök körforgását látta benne; Boetius szolgálása,
 Hobbes pedig szabadosságai ellen kelt ki s míg Montesquieu
 törvényeit igyekezett meghatározni, addig egy XVIII. század-
 beli bölcsész nem habozott kimondani, hogy „a politika az embe-
 rek rászédésének tudománya.“

Eugène Simon a mezőgazdasági válságból kiindulólág a köz-
 ségi tulajdon rendszerének egy új programját formulázza, melyet
 míg egyfelől a történeti múlt intézményének ismer fel, egy-

szersmind a jövőbeli kibontakozás útjaként jelöl meg az agrár-socialis problémák jelenlegi bonyodalmaiból. Nagy Károly császárra vezeti vissza a kötött kisbirtok intézményének eredetét, melyet csak a nyugati birodalom felbomlása szüntetett meg, de vannak még ma is francia községek, melyekben fenmaradt az elidegeníthetlen kisbirtok elve, s biztosító bástyáját képezte a lakosság boldogításának.

Különösnek és sajnálatosnak tartja, hogy éppen most, mikor a nagyipar fejlődése a vidék lakosságát ellenállhatlanul csábítja a nagyvárosokba, éppen most akarták a végső csapást mérni a községi tulajdon rendszerére.

Mert látnivaló, hogy a földbirtok és annak művelése közti kapocs mind tágabbra lazulása, a mezőgazdaság és ipar mind teljesebb elkülönződése és különösen a nagy ipari műhelyek összetorlódása távol a vidéktől, rendkívül nehézzé tették a kisgazdák, a mezei munkások s általában a vidéki népesség helyzetét. A mindjobban csak a mezei munkára és a gazdasági évszakok idejére korlátozott munkabérek Franciaországban is elégteleneknek bizonyulnak. A bérletek hatvan év óta csaknem megnégyszereződtek, minden egyéb ok nélkül, mint az elhelyezést kereső tőkék versenye miatt. Rendkívüli módon növekedtek a közvetett adók is, valamint a fogyasztási cikkekre vetett vámok, melyek természetesen csökkentik az eladást, s következésképp az értéket is, s így utolsó sorban a termelő munkára súlyosodnak.

Mind e jelenségek lehangolják a kisbérlelőket s a mezei munkásokat s őket a városok felé hajtják természetszerűleg. Ha a mozgalom tovább tart — mondja Eugène Simon — földművelés rövid időn csak a nagy tőkepénzesek és nagy szövetkezetek kezeiben lesz lehetséges. Nem vizsgálva itt azt, hogy vajjon a földművelésnek ez a formája kedvezőbb lesz-e a termelés és a lakosság érdekeire, annyi bizonyos, hogy mivel lehetetlen kívánni, hogy egy egész terület csupán néhány ezer magános vagy társaságba állott nagy tőkepénzestől műveltessék, tehát elő fog állni az az idő, midőn a hazai föld nagy része műveletlen és értéknélküli marad.

A helyzet — jegyzi meg E. Simon — már is oly komoly, hogy említeni lehetne földbirtokosokat, kik hajlandók volnának uradalmaik több, mint tizedrészét átengedni a községeknek,

csak hogy visszatartsák rajta a lakosságot s többi földjeiknek visszaadják a munkát és értéket.

Az embernek a földhöz lánczolására teremtette meg Amerika a Home stead törvényt, míg Anglia 1892-ben a *Small Agricultural Holding's Act* útján biztosította a községeknek azt a jogot, hogy kisajátíthassák azon nagybirtokosokat, kik vonakodnak nekik eladni a szükségeseknek vélt területeket, végre újabban Oroszországban is egy ukáz állította helyre a *Mir*: az orosz község földjeinek elidegeníthetlenségét.

Bírálgatva mindez intézkedéseket, Eugène Simonnak a Home Steadra mindenekelőtt az a megjegyzése van, hogy ez. 12 hektár földnél alkalmazva s a szülők akaratától függve nem nyújt a jövőre nézve elég garantiát s állandóságot. Viszont a Small Agricultural Holding's Act csupán a földtulajdonnak a parasztok előtt könnyebben hozzáférhetővé tételére szorítkozva, a nélkül, hogy annak megtartását is biztosítaná, több angol államférfi véleménye szerint sem felel meg minden várakozásnak. Végre a *Mir* földjének elidegeníthetlensége, mely a községre bizza, hogy meghagyja-e a földek közös hasznélvezetét, vagy pedig minden évben újólág feloszsa azokat, túlságosan collectiv s nem enged elegendő szabad tért a hasznélvezők kezdeményeinek, felelősségének és állandó szükségleteinek.

Ennél szabadelvűbbnek s egyszersmind gyámolítóbbnak tartja Eugène Simon a francia községi tulajdon rendszerét. Itt körülbelül 2,500.000 hektár föld képezi még a községek tulajdonait, melyből 700—800.000 hektárra lehet tenni a művelés alatt álló vagy művelhető földek területét. Annyit tenne ez, mint 7—800.000 családnak biztosíthatni az életfentartás eszközeit, még akkor is, ha a hasznélvező bizonyos arányos ellenszolgáltatásra lenne kötelezve.

Csak hogy szükségesnek tartja a szerző, hogy az egyenes ágon való átruházási jog mellett jogot adjanak a hasznélvezőnek arra is, hogy házat emelhessen a maga részére, s ha gyermeke nincs, örökbe fogadhasson valakit, ki ugyanolyan czímen lenne öröklőképes, mint hasaját természetes gyermeke volna. Továbbá óhajtana, hogy a község engedélyével és jóváhagyásával földjét kicserélhesse mással, föltéve, hogy a másik terjedelme és termékenysége nem áll az első mögött. Ha azonban a községi rész örökség útján oly leányivadékokra szállna, kik házasság

következtében kénytelenek lennének elhagyni a községet, vagy pedig rendelkezési képességükben korlátolt gyermekekre: akkor e rész természetesen visszazállana a községre, csupán a felmenők beruházások által eszközölt értékföllet erejéig való kárpótlás volna kötelezőleg kimondandó.

Számít Eugène Simon arra is, hogy a földtulajdon szabad adományozás útján is jelentékenyen szaporodna. Sok kisbirtokos örülne, ha azzal biztosíthatná birtokát az osztály és elidegenítés útján érhető szétदारabolás ellen, ha földjét a község oltalma alá adhatja, feltéve, hogy két-három nemzedéken át biztosítatik annak bírása gyermekei számára.

Azzal is számol Eugène Simon, hogy a községi javak ma már a keleti departementok kivételével alig foglalnak magukban szántóföldeket, de mindenütt vannak erdők, legelők, melyeknek bizonyos részei alkalmas munka útján könnyen átvolnának alakíthatók. A szükséges javítási beruházások megtétele s a földek parcellázása után, az egyes részeket akár sorrend, akár sors-húzás szerint bocsátának a lakosok rendelkezésére.

Fejtegeti azután azokat a feltételeket, melyekhez képest a községbeli haszonélvezőknek mód volna nyújtható maguk között hitel- és segélyszövetkezetek alakítására, melyek segélyével könnyű visszafizetési feltételek mellett juthatnának olcsó kölcsönökhöz, házépítés, birtokvásárlás, gyermekek kiházásítása stb. céljából.

Itt rámutat a Schweizban, Vallis cantonban több helyt meggyökerezett családi pénztárakra, a melyet Sainte-Croix községben is alapított 1754-ben Pierre Jaccard oly célból, hogy bizonyos tartalékot teremtsen, mely idővel segélyforrássul szolgálhasson utódai közül azoknak, kiket sorscsapás, tűzvész, áradás, jószágainak pusztulása ért. A tartaléktőke, a tehetősebb családtagok adományai által is gyarapítva, kisebb-nagyobb kölcsönöket nyújtott zavarba jött családtagoknak, évjáradékkal látta el a magával tehetetleneket, szóval minden irányban áldásosan működött.

Ismerteti azután a nálunk is meghonosodott Raiffeissen-féle változó tőkájú, de egyetlen község határain belül működő gazdaszövetkezeteket, melyek csak meghatározott célra, biztosíték mellett nyújtanak tagjaiknak kölcsönt a szükséges időre, teljes lejáratra, vagy pedig a kölcsönt vevő bevételeivel összevágó, előre meghatározott törlesztési terminusokra. Természetesen e

már nálunk is elterjedt s Németországban, Ausztriában, Oroszországban ezernyi számban fennálló szövetkezeti rendszer Franciaországban még eddig nem talált utánczésára.

Igy képzeli megvalósítandónak a jeles francia közgazdasági író a jövő gazdasági reform-programmját, kezdve alulról, a kisbirtok legjobban fenyegetett, legsürgösebb támogatásra szoruló gazdaközönségén.

* * *

Annales de l'école libre des sciences politiques. Neuvieme année nr. 4. Juillet 1894.

E füzet tartalmából kiemeljük *D. Zolla* közleményét „a föld értékének és jövedelmének ingadozásáról Franciaországban a XVII. és XVIII. században“. A közgazdaság történetének tanulmányozói előtt nagyjelentőségű kérdéssel birkózott meg ebben a szerző, roppant anyagot halmozva össze e mindvégig documentarius és nagy apparatussal írt cikksorozatában, melynek alapjául a gazdasági termények ára ingadozásának három periodusát veszi fel a mult században, XIV. Lajos kora utolsó éveitől 1720-ig, azután innen 1750—60-ig s végre XV. Lajos uralkodása utolsó éveitől a forradalomig. Az első korszakot az élelmi cikkek aránylagos magas ára határozza meg, melyet a második időszakban jelentékeny csökkenés követ, hogy újra emelkedésnek adjon helyet. Ez ingadozások okát nem csupán a politikai eseményeknek, hanem főleg a népességi viszonyok hullámlásának tulajdonítja. Az 1760-iki emelkedő árak összefüggnek a népesség gyors növekedéséből eredő kereslet fokozódásával.

De még tartósabb hatása volt talán a nemes érczek vásárló ereje változásainak az árhullámlásokra, mert nem kell feledni, hogy a gabonaárak depressióját és 1760-tól kezdődő gyors emelkedését ugyanekkor Angliában is észlelték, daczára az 1689 óta engedélyezett szabad kivitelnek. S valóban Michel Chevalier is a gabonaárak és a föld hozadékának emelkedését a XVIII. század második felében a nemes érczek általános elértéktelenedéséből magyarázza ki. Ez pedig oly általános gazdasági jelenség, melyet egészen véletlen események, új bányák fölfedezései stb. idéztek elő, s mely semmivé, vagy legalább elégtelenné teszi Ricardo teoriáját a földjradékról.

Áttérve a mezei munkabérre, kimutatja Zolla azoknak